

SZEMLE

SISA JÓZSEF: KASTÉLYÉPÍTÉSZELET ÉS KASTÉLYKULTÚRA MAGYARORSZÁGON. A historizmus kora. Vince Kiadó, Bp., 2007.

Igen könnyű, másrészt nagyon nehéz, ha egy régen várt, a várakozásokat tökéletesen kielégítő, szöveg és képanyagában egyaránt kiváló munkáról kell recenziót írnia az embernek.

Eddig, ha historizáló vagy netalán szecessziós kastélyokról akartunk megtudni valamit – lehetőleg megbízható adatokat és minél többet –, elsősorban csak tanulmányokat olvashattunk a témáról, főként az itt bemutatott kötet szerzőjétől, vagy egyes könyvekben elszórtan található információkra támaszkodhatott. Összefoglaló tudományos értékű könyv a kor magyarországi kastélyépítészetéről eddig nem állt rendelkezésünkre.

A könyvek első és hátsó borítójának az a feladata, hogy a szerző és a cím feltüntetése mellett, eláruljon valamit a könyvben rejlő tartalomról. Az első borítón egy gótizáló modorban tartott homlokzat részlete tűnik szemünkbe, igényesen helyreállított homlokzat. Felül precízen rajzolt és feliratozott kézimunka, egy 19. századi tervrajz részletei láthatók. Mindez az angol arisztokrácia világát juttatja eszünkbe. A hátsó borítón pazar, barokkos belső tér, reprezentatív lépcsőház archív fényképen. Még minden a helyén van... A historizmus és szecesszió építészetének épülettípusai közül a legtöbb kárt a kastélyokban okozott az utókor, és jelentőségükhöz képest a kastélyokról tudunk a legkevesebbet. Itt a legtöbb a bizonytalanság az építés idejére, a tervező személyére és a kivitelezőkre vonatkozóan. A téma igen nehezen kutatható, a levéltárakban rendkívül esetlegesen maradtak fenn forrásanyagok. Nem véletlen, hogy kevesen vállalkoztak eddig a téma tudományos összefoglaló feldolgozására. Sisa József könyve sok eddig ismeretlen forrás feltárásával, a meglévők újraértelmezésével kiválóan rendszerezve ismerteti az 1840-es évek és 1910-es évek közötti kor kastélyépítészetét.

A főcím – Kastélyépítészet és kastélykultúra Magyarországon – egyértelművé teszi, hogy a könyv elsősorban az építészettel foglalkozik, de ezenkívül olyan eddig a szigorú művészettörténeti-építészettörténeti kutatásban háttérbe szorult területekkel is, amelyek az építészet megértéséhez elengedhetetlenek. A kifejezetten építészettörténeti részek – építetők, építések, tervezés, kivitelezés, stílus – mellett a kastély környezetéről, az ott élők életformájáról, művészet és tudománypártolásáról vagy művészi és tudományos tevékenységéről is találunk fejezeteket.

Ami az alcímet illeti: A historizmus kora, a könyv szerzőjének határozott véleménye az, hogy a romantikus építészet a historizmus építészetének része, annak korai szakasza. Tény, hogy mindkét építészet történeti idézeteket használ, azonban jelen sorok szerzője szerint éles határ húzódik a történeti formák romantikus módon, bizonyos keretek között szabad fantáziával, idézőjel nélkül való, átfogalmazott idézése, és azon szándék között, amikor egy 19. századi budapesti Szent Erzsébetnek szentelt templom esetében szándékosan és tudatosan utal építészeti eszközökkel az építész a nagy mintaképekre, a marburgi és a kassai Szent Erzsébet-templomra.

Az Áttekintés című fejezet, mint fejezet után következik a törzs, amely a kor legjelentősebb kastélyépületeit mutatja be, és végül a könyv erős lábázatát a függelékek, jegyzetek, bibliográfia és a mutatók alkotják.

„Kastélyról kastélyra” haladva lehetőségünk kínálkozik több mint nyolcvan épületet alaposabban megismerni. A kastély építetőjét és építéstörténetét bemutató bekezdés(ek) után

az épület leírása következik, végül említés történik az átépítésekről és a jelenlegi állapotról is. A szerző legfrissebb kutatásainak eredményeit osztja meg velünk, így az ikervári kastély lehetséges előképeként a berlini Hänel-villára utal. Megismerhetjük a versailles-i Kis Trianon kastély parafrázisát, a kápolnási Mocsonyi-kastélyt, melyet első látásra 1890-es évekbeli műnek mondhatnánk, de kiderül, hogy az 1860-as évek végén nem más, mint Otto Wagner tervezte. A kernyesdi Kendeffy-kastély közvetlen előképeként a hügeneggi Parpart-kastélyt nevezi meg Sisa József. A szakirodalomban eddig Ybl Miklós egyik fontos kastélyépületeként számon tartott turai Schossberger-kastély esetében meggyőzően bizonyítja a szerző, hogy azt Bukovics Gyula tervezte, és rámutat egy lehetséges előképre, az angliai Halton House-ra.

A könyvből kiderül, hogy a kastélyépítészet azért is sajátos műfaj Magyarországon, mert tervezőik között kivételesen nagy számban találunk külföldi építészeket, hogy csak a jelentősebb épületek tervezőit említsük: Franz Beer, Alois Pichl, Johann Romano, Otto Wagner, Franz Neumann, Heinrich Adam, Josef Urban és Gabriel Seidl. Bár nem kiviteleztek az épületet, de maga Gottfried Semper is tervezett magyarországi kastélyt. A kor Ybl Miklós mellett talán legtöbbet foglalkoztatott kastélyépítésze Meinig Arthur, aki e publikációban nyeri el először méltó helyét a magyar építészettörténetben.

Rendkívül hasznos és egyben élvezetes olvasmányok a kastélyok külső-belső leírását, kritikáját adó kortárs idézetek, melyeket – köszönet a szerzőnek! – egyes esetekben, teljes terjedelmében megismerhetünk. A könyv illusztrációs anyaga kiváló, ha rendelkezésre áll, a homlokzatokat és belső tereket archív fényképeken láthatjuk. Számos tervrajz és a kastélyokat ábrázoló műalkotás is helyet kapott a könyvben.

Valószínűleg a legtöbbször tanulmányozott fejezet a „Kastélyok jegyzéke” lesz, amelyből könnyen és gyorsan megtudhatjuk rengeteg kastélyépület fontosabb adatait. Az „Építészek”-et bemutató kislexikon tulajdonképpen az első magyar publikált 19. századi építészlexikon. Néhány kivétellel a kor összes fontos magyar építészéről találunk itt rövid ismertetést.

Összefoglalva elmondhatjuk, hogy a kötet a 19. századi építészettudomány egyik legfontosabb területét foglalja össze kiemelkedő adatbázissal és rendszerességgel, és minden bizonnyal szakterületünk egyik legtöbbet forgatott munkája lesz. A közérthető nyelven megfogalmazott, akár igényes útikönyvként is használható kötet nagy szerepet vállal a téma népszerűsítésében, a hazai kastélykultúra megbecsülésének előremozdításában. Csak remélni tudjuk, hogy a következő kötet, amely tulajdonképpen a megjelent második előtti első lehet majd, mihamarabb a könyvesboltok polcaira kerül.

Rozsnyai József